

УДК 349.3:364(477)

Сіньова Людмила Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню соціальних допомог в умовах євроінтеграції України. Проаналізовано основні показники рівня життя населення та виявлено низку проблем, що потребують реформування, впровадження нових шляхів їх вирішення, котрі дозволять працювати більш результативно на користь тих, хто потребує соціального забезпечення.

Ключові слова: допомога, соціальні допомоги, соціальний захист, складні життєві обставини, прожитковий мінімум.

Синева Л.Н. Проблемы законодательного обеспечения социальной помощи в условиях евроинтеграции Украины

Статья посвящена исследованию социальной помощи в условиях евроинтеграции Украины. Проанализированы основные показатели уровня жизни населения и обнаружен ряд проблем, которые требуют реформирования, внедрения новых путей их решения, которые позволят работать более результативно в интересах тех, кто нуждается в социальном обеспечении.

Ключевые слова: помощь, социальные помощи, социальная защита, сложные жизненные обстоятельства, прожиточный минимум.

Sinyova L. The problems of the legislative providing of social aids in condition of European integration of Ukraine

The article deals with the research of the social aids in condition of European integration of Ukraine. The basic indicators of living standard of people are analyzed and some problems are founded out, which require reformation, introductions of new ways of their solutions, which will allow to work more effectively to the benefit of those, who needs social defence.

Key words: aid, social aids, social defence, difficult vital circumstances, cost of living

Постановка проблеми. Україна, обравши євроінтеграційний шлях розвитку потребує сталого зростання економіки та підвищення добробуту народу і розраховує досягти цієї мети на шляху до європейських стандартів життя людини в державі. У статті 1 Конституції проголошено, що Україна є

суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Україна, особливо в цей час, має докласти максимальних зусиль для запровадження необхідних реформ, що будуть направлені на подолання спаду рівня життя, що неодмінно допоможе підвищити прожитковий рівень населення та його добробут.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беззаперечний вплив на розвиток системи соціального захисту та державної соціальної допомоги відображено у працях вчених-правників України: В.М. Андрієва, В.С. Венедіктова, Т.А. Занфірової, М.І. Іншина, О.Л. Кучми, Л.Ю. Малюги, С.М. Прилипка, О.Т. Панасюка, І.С. Сахарук, І.М.Сироти, В.Л. Стрепка, Д.І. Сірохи, О.В. Тищенко, В.І. Щербини, О.М. Ярошенка та ін. У юридичній науці поняття державної соціальної допомоги визначається по-різному. Відповідно виділяються різні критерії, що дають право на її отримання, та ознаки, які дозволяють відмежувати її від інших видів соціального забезпечення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та дослідження законодавчого забезпечення державної соціальної допомоги в умовах євроінтеграції України.

Виклад основного матеріалу. У нормативно-правових актах не існує загального визначення поняття «допомога», а використовуються різні назви: державна соціальна допомога, державна допомога, соціальна допомога, тимчасова державна допомога, грошове забезпечення, матеріальна допомога, матеріальне забезпечення тощо. Б.І. Сташків дає таке визначення допомоги – це короткотермінові, щомісячні періодичні чи одноразові грошові виплати, що призначаються фізичним особам за рахунок страхових фондів чи бюджетних коштів з метою заміщення втраченого доходу або надання соціальної підтримки у складних життєвих обставинах, що мають тимчасовий характер [1, с. 273]. На думку В.М. Андрієва, соціальну допомогу треба розуміти в широкому і вузькому змісті. У широкому розумінні можна включити всі види допомоги громадянам, які її потребують, включаючи: натуральну допомогу; соціальне обслуговування; державні стипендії; забезпечення пільгами деяких громадян; компенсаційні виплати, державні та страхові допомоги та ін. У вузькому розумінні – це види соціальних допомог за системою соціального страхування та державна соціальна допомога, які призначаються і надаються згідно із законодавством України [2, с. 169-173].

Соціальна допомога – це вид матеріальної підтримки громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, що надається у грошовій або натуральній формі, у вигляді послуг за рахунок бюджетних коштів та благодійницьких надходжень [3, с. 230]. Соціальна допомога – одна з основних форм підтримки суспільством осіб, чиє матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим межі забезпеченості, визначеної законодавством певної держави. Соціальна допомога буває державною, благодійною, гуманітарною; грошовою або натуральною; разовою або періодичною; компенсаційною або забезпечувальною; суспільною або приватною; колективною (груповою) або індивідуальною [4, с. 291]. Отже, соціальна допомога — це одна з основних форм матеріальної підтримки осіб, які

опинилися в складній життєвій ситуації та майновий стан яких не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим від межі забезпеченості, визначеної законодавством [5].

Р.І. Іванова вважає, що допомоги — це всі грошові, періодичні, соціально-аліментарні виплати, які мають характер державної допомоги й надаються громадянам у випадках та на умовах, передбачених законом із компенсаційною та іншою метою [6, с. 7]. Державна соціальна допомога – це встановлена законодавством безповоротна грошова виплата, яка надається громадянам за певних обставин та у визначених розмірах за рахунок Державного бюджету [7, с. 435].

Підставою для надання допомоги є складні життєві обставини – обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно. До таких відносяться інвалідність, часткову втрату рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, малозабезпеченість тощо [8, с. 35-38]. Крім того, необхідно звернути увагу на різні організаційно-правові форми соціального забезпечення допомогами, якими є: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування (страхові допомоги) за рахунок страхових фондів; 2) державна соціальна допомога за рахунок коштів Державного чи місцевого бюджетів; 3) змішане соціальне забезпечення допомогами деяких категорій громадян; 4) недержавне забезпечення допомогами (за рахунок підприємств, установ, організацій як благодійна діяльність громадян або юридичних осіб).

У своєму дослідженні Т.В. Деркачева доходить висновку, що «право на соціальну допомогу – це визнана міжнародним співтовариством і гарантована державою можливість людини мати засоби існування в обсязі встановленого прожиткового мінімуму незалежно від зайняття будь-якою професійною діяльністю та участі у фінансуванні виплат і послуг» [9, с. 8]. Слід зазначити, що в умовах євроінтеграції України необхідно намагатись досягти рівня стандартів та якості життя, зміцнення соціальних зв'язків за рахунок державної підтримки осіб, не здатних самотійно досягти соціального благополуччя, які закладені у Загальній декларації прав людини, конвенціях і рекомендаціях Міжнародної організації праці, Європейської соціальної хартії, Європейському кодексі соціального забезпечення та інших документах. Таким чином, це цілком відповідає сучасній міжнародній практиці соціального забезпечення населення у високорозвинутих країнах.

Світова економічна криза виявила серйозні диспропорції у соціальній сфері країн Європейського Союзу (ЄС), а особливо Єврозони. В останні 20 років це стало наслідком випереджаючих витрат на соціальний розвиток при гальмуванні економіки. Основна причина соціального перевантаження – завищена оцінка робочої сили. За рівнем співвідношення до валового внутрішнього продукту (ВВП) в більшості країн ЄС робоча сила переоцінена. Зокрема, в шести країнах ЄС, які широко використовують так звану шведську модель соціалізму (Бельгія, Данія, Швеція, Франція, Італія, Фінляндія), робоча сила дуже переоцінена. Ще в

10 країнах ЄС робоча сила просто переоцінена. Лише в країнах ЦСЄ робоча сила недооцінена. У багатьох країнах ЄС видатки на соціальний захист населення та соціальну допомогу становлять від третини до половини ВВП на жителя. І, хоч як це дивно, серед лідерів – країни з високим борговим навантаженням: Греція, Італія, Португалія, Ірландія. Вони мають держборг більший за ВВП, а соціальні видатки становлять більше його половини [10].

Соціальна привабливість євроінтеграції для України полягає у можливостях досягнення високих соціальних стандартів європейських країн. Середньомісячна заробітна плата в ЄС сьогодні майже вдев'ятеро вища ніж в Україні і вчетверо вища ніж у Росії. В Єврозоні та окремих країнах ЄС рівень оплати праці ще вищий. Така ж динаміка характерна і для пенсійного забезпечення. Європейська система пенсійного забезпечення давно сформувалася як ринкова, трирівнева. Вона давно тісно прив'язана до доходів населення і не викликає нарікань стосовно неадекватного розподілу коштів пенсійних фондів. Це дуже важливо для української пенсійної системи, яка поки що надто слабо прив'язана до доходів населення, а більше – до віку та стажу, що викликає невдоволення пенсіонерів і соціальні проблеми. Принципово важливим питанням для України є вихід на європейський стандарт оцінки робочої сили. На сьогодні робоча сила в Україні недооцінена порівняно з середньою в ЄС і Єврозоні вдвічі, а порівняно з Бельгією, Францією, Швецією – вчетверо. Мається на увазі не за рівнем зарплати, а за часткою оплати праці у ВВП. Ще більші можливості України – в освоєнні інших соціальних стандартів країн ЄС, стосовно яких відставання ще більше. Йдеться про видатки на соціальний захист і соціальну допомогу. За цими показниками відставання від ЄС та Єврозони України, як і Росії, просто вражаюче – в десятки разів. На цей час високі соціальні стандарти в країнах ЄС дозволили його громадянам сформувати значні фінансові заощадження. За цими показниками Україна, як і Росія, теж відстає від країн ЄС і Єврозони у десятки разів. При цьому співвідношення фінансових активів на жителя до ВВП в Україні та Росії набагато нижче ніж у країнах ЄС і Єврозони. Таким чином, навіть зважаючи на істотне соціальне перевантаження економіки країн ЄС, Україна, як і Росія, дуже відстає від основних європейських соціальних стандартів [10]. Отже, важливим на шляху євроінтеграції України є провадження Європейським Союзом ефективної політики на підтримку України в цьому питанні.

Слід зазначити, що європейські країни мають стати прикладом для нас у соціальній сфері. Реформування соціальної системи ведеться у багатьох об'єктів соціальної сфери, наприклад лікарень, запровадження більш гнучких критеріїв надання допомог, введення платних державних соціальних послуг та підвищення адресності соціальної допомоги. Нинішні реалії України надають прекрасну можливість запозичення найкращих та продуктивних інституціональних рішень. Найбільш корисним уроком розвинених систем соціального захисту Європейського Союзу може стати досвід забезпечення трудової мотивації та посилення адресності. Кожен, хто претендує на державну соціальну допомогу, перш за все має використати всі інші можливості для свого

забезпечення.

З 01 січня 2017 року прожитковий мінімум однієї особи на місяць становить: 1 544 грн, з 01 травня – 1 624 грн, а з 01 грудня – 1 700 грн. Також для дітей віком до 6 років: з 01 січня – 1 355 грн, з 01 травня – 1 426 грн, а з 01 грудня – 1 492 грн. Діти віком від 6 до 18 років: з 01 січня отримують 1 689 грн та з 01 грудня – 1 860 грн. Працевдатні особи станом на 01 грудня будуть отримувати 1762 грн. Такі розміри соціальних виплат встановлені рішенням Кабінету Міністрів України та статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [11].

Розміри деяких видів державної допомоги у 2017 році, виходячи з встановлених прожиткових мінімумів, становлять:

	2017		
	з січня	з травня	з грудня
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами			
	490	421	440,5
Допомога при народженні дитини			
	41 280,0		
одноразова виплата:	10 320,0		
щомісячна виплата:	860,00		
Допомога до досягнення дитиною трирічного віку			
	130,0		
Допомога на дітей одиноким матерям			
надається у розмірі, що дорівнює різниці між 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців			
на дітей віком:	максимальний		
до 6 років	1 355	1 426	1 492
	максимальний		
від 6 до 18 років	1 689	1 777	1 860
	максимальний		
від 18 до 23 років	1 600	1 684	1 762
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування			
на дітей віком:	максимальний		
до 6 років	2710	2852	2984
від 6 до 18 років	3378	3554	3720
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів			
надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців			
на дітей віком:	максимальний		
до 6 років	677,5	713	746
від 6 до 18 років	844,5	888,5	930
Державна соціальна допомога на дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування			
на дітей віком:	максимальний		
до 6 років	2 710	2 852	2 984
від 6 до 18 років	3 378	3 554	3 720
від 18 до 23 років	3 200	3 368	3 524
Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу			
прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць	1 544	1 624	1 700

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2017 році не може бути більше ніж 75 % від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї. Розмір прожиткового мінімуму становить: для працевдатних осіб – 21 %, для дітей – 85 %, для осіб, які втратили працевдатність, та інвалідів – 100 % відповідного прожиткового мінімуму.

Рівні забезпечення прожиткового мінімуму призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2017 році становлять:

	3 січня	з травня	з грудня
для працездатних осіб (21 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб)	336	353,64	370,02
для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів (100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність)	1 247	1 312	1 373
для дітей віком (85% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку):			
до 6 років	1 151,75	1 212,1	1 268,2
під 6 до 18 років	1 435,65	1 510,45	1 581
від 18 до 23 років (за умови навчання)	1 360	1 431,4	1 497,7
Доплата на дітей віком від:			
0 до 13 років		250	
13 до 18 років		500	

Розміри державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам у 2017 році:

Державна соціальна допомога	з січня	з травня	з грудня
інвалідам з дитинства I групи підгрупи А з надбавкою на догляд	2 561,90	2 695,40	2 821,10
інвалідам з дитинства I групи підгрупи Б з надбавкою на догляд	1 870,50	1 968,00	2 059,50
інвалідам з дитинства II групи, одиноким інвалідам з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	1 247,00	1 312,00	1 373,00
інвалідам з дитинства III групи, одиноким інвалідам з дитинства III групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	1 247,00	1 312,00	1 373,00
на дітей-інвалідів	1 247,00	1 312,00	1 373,00
на дітей-інвалідів підгрупи А до 6 років з надбавкою на догляд	2 227,90	2 344,40	2 453,10
на дітей-інвалідів до 6 років з надбавкою на догляд	1 550,40	1 631,40	1 707,10
на дітей-інвалідів підгрупи А від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	2 561,90	2 695,40	2 821,10
на дітей-інвалідів від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1 717,40	1 806,90	1 891,10
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	1 309,35	1 377,60	1 441,65
на дітей-інвалідів підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд	2 664,35	2 803,60	2 933,65
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд	1 986,85	2 090,60	2 187,65
на дітей-інвалідів підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	2 998,35	3 154,60	3 301,65

Разом з тим слід відзначити, що Україна, яка проголосила пріоритетним напрямом зовнішньої політики курс на зближення з Європейським Союзом, узяла тим самим відповідні зобов'язання щодо забезпечення реалізації прав людини. Серед них – право на соціальний захист, яке набуває особливого значення в умовах ринкових перетворень.

Висновки та пропозиції. Базуючись на проведеному дослідженні можна зробити висновок, що перед Україною поставлено важливе завдання запровадити систему соціальних допомог та соціальної підтримки населення. Цього можна досягти за умови зміни бачення проведення реформ, які не мають бути епізодичними змінами окремих напрямів та сфер, а повинні відбуватися комплексно та системно, що дозволить сформулювати нову систему соціального забезпечення якісно вищого рівня, яка відповідає вимогам Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: // Б. І. Сташків [Навч. посіб.] – К.: Знання, 2005. – (Вища освіта ХХІ століття) – С. 273.
2. Андріїв В. М. Окремі питання правового регулювання та забезпечення соціальними допомогою ми за законодавством України // Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах: [Збірник матеріалів круглого столу] / За ред. канд. юрид. наук, доц. Шумної Л.П. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2007. – С. 169 – 173.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник. Друге видання, переробл. і допов. [за ред. Ю.С. Шемшученка]. – К.: Вид-во «Юрид. думка», 2012. – 1020 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. [ред. Ю.С. Шемшученко; Національна академія наук України]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – Т. 2: Д-Й. – 744 с.
5. Тарасенко В.С. Поняття та види соціальних допомог // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки". – 2014. - № 2/2. – С. 117-121.
6. Иванова Р.И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР. – М., 1986.
7. Право соціального забезпечення в Україні: підручник / Т.А. Занфірова, М.І. Іншин, С.М. Прилипко та ін.; за заг. ред. Т.А. Занфірової, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенка. — 2-ге вид. переробл. і доповн. – Х.: ФІНН, 2012. – 640 с.
8. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н.Б. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 35 – 39.
9. Деркачева Т.В. Правовое регулирование государственной социальной помощи (Федеральный и региональный аспекты): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Т.В. Деркачева. – Москва, 2002. – 265 с.
10. Україна – ЄС: проблеми інтеграції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi_.html.
11. Усі розміри соціальної допомоги на 2017 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bastion.tv/economy/usi-rozmiri-socialnoyi-dopomogi-na-2017-rik/>.